

[I MOSEN]

Kirke-alfabetet

Vi skandinaver kunne klart oss godt uten det latinske alfabetet – om vi hadde sagt nei til kristendommen også.

■ TEKST: KJERSTIN GJENGEDAL
■ ILLUSTRASJON: TANK/JENS

– Hvorfor gikk vi fra runer til latinske bokstaver i middelalderen?

– Runene var utviklet for og tilpasset språkene i nord-Europa, og vi kunne klart oss helt fint med dem. Det latinske alfabetet kom til Norge allerede på 900-tallet, hovedsakelig via England. Grunnen til at det fikk innpass i Norge selv om vi allerede hadde et fungerende alfabet, var at det kom som en del av en pakkeløsning, nemlig kristendommen. Latin og det latinske alfabetet var grunnleggende i kristendommen, forteller postdoktor ved Senter for middelalderstudier, Åslaug Ommundsen.

– Hvem brukte de latinske bokstavene?

– Latinsk språk og alfabet ble brukt av kirken, men også i den kongelige administrasjonen. Nordmenn oppdaget også tidlig at det latinske alfabetet kunne tilpasses det norrøne språket ved hjelp av noen tilleggsbokstaver. Etter kort tid kunne man skrive både latin og norrønt

med det latinske alfabetet. Bøker og lange fortellende tekster hadde ikke vært en del av runeskriftkulturen, og litterære verk ble derfor skrevet med latinske bokstaver uansett språk. Runene ble både før og etter kristendommen helst brukt til kortere tekstbiter, innskrifter, beskjeder og lignende. De to alfabetene eksisterte side om side i flere hundre år.

– Hvem kunne skrive i middelalderen?

– Det var nok ikke en særlig stor del av befolkningen. Først og fremst var det geistlige som kunne skrive latin, men også andre deler av overklassen kunne få en del skolegang. Kanskje litt flere kunne runer, som ikke krevde mye formell skolegang, og noen kunne også begge deler. Men vi må huske at 99 prosent av det som ble skrevet i middelalderen, er forsvunnet, og det ble også skrevet mye som ikke var ment å skulle vare.

Av de overleverte håndskriftene og ikke minst de mange håndskriftsfragmentene, kan vi se at det var stor skriveaktivitet i norske byer i middelalderen særlig i Bergen, Trondheim og Oslo. En viktig oppgave ser ut til å ha vært å kopiere opp flere eksemplarer av messebøkene som ble brukt i kirkene. Fra 11- og 1200-tallet økte bokproduksjonen, og det blir laget flere kopier av eldre tekster og forfattet nye, i begynnelsen særlig i tilknytning til klostre og bispegårder. Det ser ut til å ha vært større variasjon fra skriver til skriver her nord enn på kontinentet. Europeiske klostre hadde ofte mer normering, og forskjellige

skrivere kunne skrive til forveksling likt. I kvinneklostrene skrev de også, og det ser ikke ut til å ha vært noe ved deres skrift som skiller seg fra mennenes.

– Hvordan utviklet alfabetet seg?

– Det latinske alfabetet er tilpasningsdyktig, og det er blitt gjort regionale tilpasninger nesten overalt hvor det er tatt i bruk. Heller ikke i Norge var de latinske bokstavene tilstrekkelige for det norrøne språket, så vi måtte innføre noen tilleggsbokstaver, for eksempel for stemt og ustemt th-lyd (som i engelsk): ð og þ. Den engelske innflytelsen på Norge var stor i middelalderen, og det var også engelskmennene som tipset oss om hvordan vi kunne tilpasse alfabetet. Bokstavene ð og þ er det ikke lenger behov for, siden lydene er forsvunnet fra språket. Bokstaven æ, som egentlig er en sammen-skrivning av bokstavene a og e, var med helt fra starten. Også i latin var det vanlig å bruke sammenskrivningen æ, men i løpet av 1100-tallet overtok bokstaven e istedet, som et resultat av endret latinuttale. Men æ-en var nødvendig for å gjengi det norrøne talemålet, og derfor beholdt vi den. For vokalene ø og å hadde man forskjellige løsninger i middelalderen, men bokstavene ø og å i sin nåværende form er relativt moderne. ■